

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-23>

УДК 398.91

Водяна Л.В.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ ЯК ПЕРШОДЖЕРЕЛО ПРАВОВОГО ЗВИЧАЮ НІМЕЦЬКОЇ РОДИНИ

Анотація. Досліджено роль і місце правового звичаю у прислів'ях і приказках німецького фольклору. З'ясовано їх значення у житті німецької родини. Визначено вплив на формування особистості, як складової менталітету народу. Шляхом аналізу окреслено групи паремій зі звичаєвими нормами за наявністю виховного елементу. Приклади супроводжуються роз'яснювальним коментарем.

Ключові слова: звичаєве право, приказки та прислів'я, родина, паремії, традиції, норма.

Vodiana Liudmyla

Mykolaiv V.O. Sukhomkynskyi National University

PROVERBS AND SAYINGS AS THE SOURCE OF THE LEGAL CUSTOM OF THE GERMAN FAMILY

Summary. The role and the place of the customary law have been researched in the proverbs and sayings of the German folklore. The significance in the life of the German family. The influence on the formation of the individuality, as a component of the family's mentality have been determined. Through the analysis, groups of paremias with customary norms and according to the direction of the educational element have been indentified. Examples accompanied by an explanatory commentary.

Keywords: customary law, proverbs and sayings, family, paremias, traditions, norm.

Постановка проблеми. Сучасний інститут сім'ї надає родині вирішального статусу одного з джерел ціннісно-нормативної поведінки, за допомогою якого визначається мораль та спосіб життя цілої нації. Беззаперечним, на нашу думку, є той факт, що витоки сьогоденної правової норми брали початок від усних правових звичаїв предків, що були чи не найбільшою мірою відтворені у приказках та прислів'ях кожного народу. Адже вони мають культурно-національну специфіку, вбирають в себе духовний та історичний досвід, який вирізняється в кожного народу.

Паремії народу є скарбницею духовності нації, що надає можливість дослідити їх роль у становленні німецької сім'ї та визначити вагомість правової норми у житті людини зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впродовж останніх десятиліть вийшла низка українських та зарубіжних наукових праць присвячених дослідженню німецьких прислів'їв та приказок. Зокрема зосереджувалась увага дослідників на їх зв'язку з фразеологією, досліджувалась семантика й структура з нумеральним компонентом (М. Зубковська). Вивчалась стилістика німецьких прислів'їв та приказок, їх тематична класифікація, переклад та живання розглядалися вченими Н. Бойко, Ю. Лісняком, Т. Капітаном, М. Степановою, Г. Пермяковим, А. Райхштейном та іншими авторами зі згаданої тематики. Особливе значення мають праці німецьких науковців (А. Граф, К. Фрей, О. Мюллер) з висвітлення широкого кола проблем паремії у монолітності багатогранних частин цієї складної системи. Ф. Зайлер у ґрунтовному дослідженні «Deutsche Sprichwörterkunde» [8] характеризує та аналізує німецькі приказки та прислів'я на історичному, семантичному, лек-

сичному рівнях, визначаючи в їх структурі часові межі та загальнокультурні пласти у різних сферах життя народу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню німецької паремії, вивчення німецьких приказок та прислів'їв, як основи формування правового звичаю сім'ї, недостатньо висвітлено у сучасному літературознавстві. Необхідність такої наукової розвідки обумовлена вагомими соціальними й культурними процесами, нівелюванням моральних цінностей суспільством.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження німецьких приказок та прислів'їв, що містять правову норму, їх значення та характеристика.

Виклад основного матеріалу досліджень. Родина для будь-якого народу – це його першооснова, «складна, динамічна, автономна система і невід'ємний елемент соціальної структури, що зв'язує сучасне з минулим і майбутнім» [5, с. 183]. Фольклор німецького народу глибоко акцентує увагу на важливості першоелементів виховання через родину, сім'ю, як осередок держави.

Багато сучасних наукових досліджень – соціологічні, історичні, педагогічні, правові економічні, психологічні, педагогічні, антропологічні, етнографічні тощо, подають безліч визначень поняття сім'ї. Наприклад, «Сім'я – могутній соціальний феномен, який найтісніше об'єднує людей на основі шлюбних і кривних взаємозв'язків. Сім'я – це життєдайний осередок, що приводить на світ Божий, плекає найвищу цінність людства – дітей. Сім'я – святиня людського духу, благородних емоційних переживань... Це найбільша вихователка підростаючих поколінь за всіх часів й у всіх народів, невтомна плекальни-

ця високої духовності та гуманізму, національного духу, характеру, свідомості, психології і патріотизму. Справжня сім'я є совістю, честю та доблестю, національною гордістю кожного народу, нації, надбанням педагогічної культури людства» [10].

І. Гребенніков зосереджує увагу на таких основних функціях сім'ї:

– репродуктивна (відтворення життя, продовження людського роду);

– економічна (ведення свого господарства, наявність свого бюджету, організація споживчої діяльності);

– виховна (формування особистості дитини, систематичний виховний вплив сімейного колективу на кожного свого члена протягом всього його життя, постійний вплив дітей на батьків та інших дорослих членів сім'ї);

– комунікативна (вплив сім'ї на різноманітні зв'язки своїх членів з навколишнім природним середовищем і на характер її сприйняття, організація сімейного спілкування, дозвілля і відпочинку) [2].

Сім'я для кожної людини має дуже велике значення і в суспільстві являє соціальну цінність. Саме в сім'ї прищеплюються та підтримуються моральні, етичні та правові норми поведінки всередині та ззовні, що дає змогу зберегти родину, націю, державу. Норми поведінки та моральні уявлення завоюються людиною ще у ранньому віці, коли вона ще дитина. Безсумнівним є той факт, як зауважує О. Скнар, що «дитині не властиві жодні моральні погляди, вона не має уявлення про добро і зло, не знає про існування принципів і норм моралі, правил поведінки» [6, с. 4]. Ці надбання та повчання вона отримує у родинному колі, з огляду на її вікові особливості та можливості сприйняття, через настанови членів родини за допомогою легенд, казок, віршів, ігор, прислів'їв та приказок. Останні відіграють досить важливу роль у нормативному регулюванні сімейних відносин, визначення поведінки осіб, їх соціального становища, сприйняття світу.

Приказки та прислів'я є продуктом народної творчості, у яких закладений глибокий зміст, який осмислюється та переповідається, у яких зображені різні життєві явища, явища суспільного життя, побуту та природи. Ф. Медведєв визначає прислів'я як «стислий і влучний, образний, здебільшого народний вислів, що стосується різноманітних явищ життя. Їх застосовують у мові для розкриття багатьох типових життєвих обставин і ситуацій» [4, с. 59]. Приказка, на думку С. Єрмоленка, «близький до прислів'я влучний, афористичний, іноді розмовний вислів» [3, с. 137]. Проте багато вітчизняних та зарубіжних науковців не розмежовують ці паремійні жанри, оскільки вони не мають чітких структурних ознак: «обидва жанри народно-розмовних фразеологічних одиниць... не відзначаються різкою відмінністю у художньо-образному плані чи в лексичному складі, доводиться у багатьох випадках користуватися загальною формулою «прислів'я і приказки» [7, с. 38]. Німецький словник Duden [10] подає синонім до слова Spruch – Sprichwort (прислів'я – приказка). У нашій статті ми також не розмежовуємо ці поняття, а розглядаємо як паремійні жанри фольклору.

Прислів'я та приказки несуть повчальний характер, в яких відзеркалений досвід народу, його менталітет, норми та правила поведінки. Одними із засобів виховання, що переходили із покоління

до покоління, були звичаї та традиції, котрі включені до звичаєвих норм. Майнові питання, сімейно-побутові традиції, моральні цінності – усе це було закріплено у звичаєвому праві народу. Ключова властивість звичаєвого права – його неписаний характер і центральною складовою у його засвоєнні була сім'я. З огляду на це можемо відзначити, що значний пласт паремій німецької мови включає в себе звичаєво-правовий компонент.

Кожна родина – це складне та своєрідне середовище, зі своїми устроями та звичаями. Проте для кожної сім'ї існують загальні обов'язки, норми, функції, які вона виконує у суспільстві. Матеріал, вибраний із збірки, дає змогу простежити семантику німецьких прислів'їв та приказок зі звичаєво-правовими елементами та розподілити на групи.

1) Характеризують особу за виконанням своїх обов'язків, зокрема:

мати – символ самого життя, берегиня, заступниця. Головна її функція – це народження дітей, їх виховання, навчання, догляд за ними. Саме вона, мати, має навчити та передати наступним поколінням традиції, культуру, звичаї, надбання попередніх поколінь: *Wie man die Kinder gewöhnt, so hat man sie – До чого дитину привчиш, те й від неї одержиш* [1];

батько – це завжди взірєць для сина, зразок чоловічої поведінки і характеру. Недарма існує вислів «зразковий батько». Проте тато важливий і для доньки. Адже він захисник родини, наставник, зразок чесності, порядності і доброзичливості. Батько – найкращий провідник у навколишньому світі. Він має сильний вплив на дітей завдяки своїй здатності керувати життям, розсудливості, умінню вирішувати проблеми і відповідальності за всю сім'ю: *Wie der Acker, so die Rüben, wie der Vater, so die Buben; Wie der Acker, so das Brot; Wie der Baum, so die Frucht; wie die Blume, so Duft; Wie der Vogel, so das Ei; Wie das Garn, so das Tuch; Wie das Gespinst, so der Gewinnst / Wie das Korn, so das Mehl – Який мельник, такий млин, який батько, такий син. Wie die Saat, so die Frucht – Який дід, такий і його плід; Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm – Яблуко від яблуні недалеко падає* [1]. Проте з батьком не варто сперечатись дітям, він може й розгніватись і насварити: *Das Kalb will klüger sein als die Kuh / Die Jungen wollen den Alten raten – І діти батька не вчать* [1];

діти – це те, заради чого варто жити, це та сила, що дає можливість продовжуватись нації. У приказках та прислів'ях прочитуємо любов батьків до дитини, повагу до неї: *Man hält seine eigenen Gänse für Schwäne; Auch dem Rebhuhn sind seine Kinder die schönsten – Дитина хоч кривенька, та батькові-матері миленька* [1]. Спостерігаємо й застереження батьків від надмірної любові: *Es ist besser das Kind weine denn die Mutter; Barmherzige Mutter zieht lausige Kinde – Хмо дітям номаче, той сам плаче; Klein Ding freut Kind; Lasst ihm doch das kindliche Vergnügen – Чим би дитина не бавилась, аби не плакала* [1].

2) За сімейним станом: паремії дають характеристику чоловіку та дружині, їхнім сімейним відношенням, стосункам. Народним ідеалом вважалося подружжя, засноване на взаємному коханні та повазі, у стосунках якого було взаєморозуміння: *Wenn Eheleute haben einen Sinn, so tragen sie altes Unglück hin; Was bedeutet schon Geld gegenüber einem herzlichen Einvernehmen in der Familie:*

Haussegen ist besser als Goldregen; Der Mann taub, die Frau stumm gibt die besten Ehen – *Нащо й клад, коли в сім'ї лад* [1]. Про міцну родину, у якій підтримують один одного, родинне вогнище, гніздо, до якого завжди хочеться повертатись, дізнаємось з таких паремій: *Sie sind ein Herz und eine Seele* – *Живуть між собою, як голубів пара* [1]. Проте існують приказки та прислів'я з антонімічним значенням, у сім'ї яких безлад, сварки, негаразди: *Sie liegen sich beständig in den Haaren; Sie leben wie Hund und Katze; Sagt er blau, so sagt sie grau* – *Живуть, як кішка з собакою; Гризуться, як собаки за кістку; Ordnung erhält die Welt; Ordnung hilft haushalten* – *Горі тому, в кого нема порядку в домі* [1].

На прикладі матері донька вчилася бути покірною своєму чоловікові, виконувати його накази та не заперечувати йому, адже він мав вище право над нею: *Die Frau tut es dem Manne gleich / Unfreiwillig folgt die Nadel dem Faden* – *Куди голка – туди й нитка, куди чоловік – туди й жінка* [1].

3) Значну роль відіграла народна мораль та звичаєве право у стосунках з родичами та односельцями. За нормами та звичаями німецького народу, мирні стосунки з сусідами вважались важливішими навіть за відношення з родичами:

Mit guten Nachbarn hebt man den Zaun auf; Wer gute Nachbarn hat, bekommt 'nen guten Morgen; Halt's mit den Nachbarn, geh' es dir wohl oder übel – *Краще сусід близький, ніж брат далекий; Добрий сусід ліпше брата* [1]. Проте застерігали від поганих сусідів, адже й від їх поведінки та стосунків залежав добробут родини, сімейний спокій та настрої: *Böser Nachbar, täglich Unglück* – *Як сусід не захоче, так і миру не буде* [1].

В обов'язки сім'ї входило і трудове виховання. Адже народження нового члена сім'ї – доньки чи сина – асоціювалось з приходом у дім додаткових робочих рук, допомоги чи то матері, чи то батькові. Отже, можемо визначити наступну групу паремій, що характеризують моральну та правову якість німців.

4) Формують моральні пріоритети в житті:

працелюбність. Дітей ще з малку привчали до праці, до допомоги старшим. Кожен з них виконував свої обов'язки, відповідно до віку та вмінь: *Wer's feine Brot vorisst, muss das grobe nach essen; Behalte dir etwas auf die Nachhut; Wer im Sommer die Kleider vertut, muss im Winter frieren* – *Хто змолоду – балує, той під старість старцює; При-*

викай до господарства змолоду, не будеш знати на старість голоду. Ehe man erntet, muss man säen; Trägheit geht langsam voran, Armut holt sie bald ein – *Хочеш їсти калачі, то не сиди на печі; Wie man die Kinder gewöhnt, so hat man sie* – *До чого дитину привчиш, те й від неї одержиш* [1];

засудження лінощів та недбалості: *Dem Faulen gefällt kein Block, den er zerschneiden soll* – *«Іди молотити!» – «Спина болить»; «Іди їсти!» Добре!» – «А де моя велика ложка?»; Wer nicht gern arbeitet, hat bald einen Feiertag gemacht* – *Ледачий свята пильнує; Fliehendem Feinde baue goldene Brücken* – *Лежачого не б'ють; Wer zuletzt kommt, sitzt hinter der Tür; Wer nicht kommt zur rechten Zeit, der geht der Mahlzeit quitt* – *Хто пізно встає, тому хліба не стає; Müßiggang ist der Tugend Untergang; Müßiggang ist aller Laster Anfang; Nichtstun lehrt Übles tun* – *Лінощі псують людину; Без діла слабше сила* [1];

законослухняність. Звичаєве право формує норми поведінки та дотримання законів, звичаїв, що склались між людьми: *Richtige Abrede gibt keinen Streit; Abgeredet vor der Zeit, bringt nachher keinen Streit* – *Договір дорожче грошей; Was nicht deines Amtes ist, da lasse deinen Vorwitz* – *Не мішайся; He в свої сани не влазь* [1].

Наслідком їх порушення є дисциплінарна, моральна, матеріальна відповідальність: *Wer's Unrecht bereuet, der scheuet* – *Покірної голови меч не йме;*

Willst du Genuss, so nimmst auch den Verdross; Wer Pfannenkuchen essen will, muss Eier schlagen – *Любиш їздити, люби й саночки возити; Wer den Karren in den Dreck geschoben, mag ihn auch wieder herausziehen; Allein getan, allein gebüsst* – *Хто кашу заварив, той і мусить їсти; Wer ertappt wird, muss das Bad austragen* – *Умій красити – умій і очима лунати!* [1].

Висновки з даного дослідження. Приказки та прислів'я німецького народу є величезним надбанням нації, несуть у собі потужний потенціал для цілісного осмислення родинного життя. Паремії з елементами правового звичаю відкривають можливості для тлумачення морального та нормативного устрою сім'ї, становлення та виховання дитини у правовому колі.

Список літератури:

1. Бойко Н. Deutsche Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten / Н. Бойко. – Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2008. – 304 с.
2. Гребенников І. Основи сімейного життя / І. Гребенников. – М.: Просвіта, 1991. – 158 с.
3. Єрмоленко С. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Єрмоленко, С. Бабики, О. Тодор / за ред. С. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 223 с.
4. Медведєв Ф. Українська фразеологія: Чому ми так говоримо / Ф. Медведєв. – Х.: Вища школа, 1978. – 231 с.
5. Олійник В. Сім'я як першооснова духовного, економічного та соціального розвитку суспільства: психологічний аспект // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – 2013. – С. 183-188.
6. Скар О. Педагогічна культура сім'ї / О. Скар. – К.: Знання. – Сер. VII «Педагогічна». – № 6. – 1984. – 47 с.
7. Скрипник Л. Фразеологія української мови / відп. ред. Л. Паламарчук / Л. Скрипник. – К.: Наук. думка, 1973. – 280 с.
8. Seiler F. Deutsche Sprichwörterkunde / F. Seiler. – München, 1965. – 480 s.
9. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch>.
10. URL: <http://www.novapedahohika.com/nolom-911.html>.